

УДК 37.026

Автомонов П.П.

Київський університет імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, факультету психології.

СТРАТЕГІЧНИЙ ПРИНЦИП ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ТАКТИКА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

В статті розглядаються тактичні принципи реалізації стратегічного принципу гуманізації у формуванні змісту вищої освіти в Україні.

Ключові слова: гуманізація, тактичні принципи, вища освіта.

В статье рассматриваются тактические принципы реализации стратегического принципа гуманизации в формировании содержания высшего образования в Украине.

Ключевые слова: гуманизация, тактические принципы, высшее образование.

In article tactical principles of realization of strategic humanization in formation of the maintenance of higher education in Ukraine are considered.

Keywords: humanization, tactical principles, higher education.

Актуальність дослідження. Проблема гуманізації навчально-виховного процесу у вищій школі є однією з актуальних у педагогічній теорії та практиці діяльності вищих закладів освіти. Основною метою майбутніх перетворень у цьому напрямку є не тільки якість освіти, не лише знання, а й способи практичної діяльності, ціннісні орієнтації особистості, зміна стосунків в навчальних закладах на основі гуманної педагогічної етики.

Метою даної статті є спроба окреслити основні принципи практичної реалізації стратегічного принципу гуманізації як факту реформування вищої освіти в Україні. В зв'язку з цим **завданням** публікації є загальна характеристика кожного із означених тактичних принципів.

Немає мабуть дослідника вищої школи, який би не торкався проблеми гуманізації навчально-виховного процесу. Зокрема сутність особистості, істотні умови її формування і розвитку, характеристики основних проявів аналізували представники гуманістичного напрямку в психології та педагогіці І. Вільш, С. Гончаренко, І. Кон, Д. Ліхачов, А. Маслоу, О. Пехота, С. Подмазін, Л. Пуховська, С. Рубінштейн, П. Фрейре, Тейяр де Шарден та інші.

Гуманізація вищої освіти – поняття багатомірне. Воно охоплює зміст освіти, способи її здобування, безпосередні й концептуальні її системні завдання, кінцеву мету освіти, міру доступності, можливість особи у будь-який час розпочати певний освітній цикл і припинити його, а потім знову відновити його тоді, коли їй зручно і т. ін. Важливим моментом гуманізації вищої освіти має стати не тільки розвиток особистості, яка здобуває освіту, а й розвиток того соціального середовища, в якому вже почала застосовувати знання зазначена особистість, або у якому вона ще тільки почне працювати після здобуття освіти.

Існує велика кількість визначень, тлумачень цього стратегічного принципу. Однак, співпадаючи в головному, кожен з них пропонує різні шляхи його впровадження в практику освітніх закладів. Своє бачення цього процесу пропонуємо і ми в даній публікації.

Гуманізація розглядається у вузькому і широкому значенні. У вузькому – це прояв нового педагогічного мислення, пов'язаного з поверненням освіти гуманістичного смислу (орієнтації на розвиток особистості) і боротьбі з перетворенням її в утилітарне навчання конкурентному аспекту професійних знань і умінь. У широкому – це складне системне (інтегративне) утворення, основним завданням якого є створення усіх умов для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку. При такому визначенні гуманізація складається з наступних компонентів освіти: гуманітаризації; фундаменталізації; діяльнісного спрямування; національного характеру [3, с. 3].

Отже, під гуманізацією вищої освіти, ми розуміємо розкриття людиновимірною та орієнтованого на людину потенціалу викладачів та студентів, спрямованого на гуманізацію глобального соціального, соціально-політичного та соціально-культурного середовища. Тобто, всі ті гуманістичні можливості, які закладені у здібностях студентів і в самому процесі навчання, необхідно використовувати з метою розвитку творчих здібностей і навичок, які повинні бути застосовані у майбутній діяльності спеціалістів. А для цього необхідно реалізувати гуманістичні принципи у самому процесі вступу до вузу, доступу до освіти, у процесі навчання, відновленні навчання через певний термін тощо.

Реалізація стратегічного принципу “гуманізації” здійснюється через низку тактичних. Провідним серед них є принцип спрямованості на всебічний розвиток особистості молодого спеціаліста.

Навчальні заклади надають студентам можливості для всебічного розвитку їхніх здібностей, розвивають почуття соціальної відповідальності, виховують в них такі якості, які б допомогли їм стати гідними членами демократичного суспільства і сприяли таким змінам, котрі забезпечували б рівноправність та справедливість у соціумі. Таким чином, вища школа має спрямовувати своїх студентів на справжнє творче ставлення до соціальної дійсності, на творення гуманістичного соціального середовища, а не тільки на споживання вже створених елементів гуманізму в уже існуючих суспільних відносинах.

Особливо важливим для гуманізації постає принцип національної спрямованості, тобто впровадження української культури, в тому числі – мови, літератури, історії у навчально-виховний процес, у діяльність громадських організацій вузу, у позааудиторну, клубну роботу. Багато заходів, які спрямовані на пропаганду української самодіяльності та творчого доробку студентів і молодих викладачів, допомагають їм усвідомити всю гуманну, миролюбну сутність української нації, шляхи її співдружності з іншими націями.

Не менш важливим тактичним принципом гуманізації вищої освіти є доступність для всіх, у кого є для цього необхідні здібності, мотивації і відповідна підготовка. Право на рівний доступ до вищої освіти проголошено найважливішими міжнародними документами: “Загальною декларацією прав людини”, “Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти”, “Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права людини”. Розуміння принципу доступності має бути поширене і на

професорсько-викладацький склад. Доступність вищої освіти визначає політику держави в галузі вищої освіти в тій чи іншій країні.

Розглядаючи гуманізацію вищої освіти в контексті принципу доступності не можна обійти питання підприємницької діяльності і сучасних університетів. В галузі вищої освіти в наданні освітніх послуг конкурують: мережа вищих навчальних закладів I-III рівнів акредитації, яких налічується понад 600, вдвічі менше закладів III-IV рівнів. Новацією є пропозиції в бізнес освіті, тренінгових та консультативних послуг [6, с. 8].

На перший погляд конкуренція, пов'язана з підприємництвом, ніби не узгоджується з духом гуманістичних ідей. Однак, гуманізм розглядають як створення умов для найповнішого прояву й реалізації людських якостей у сучасному суспільстві, то розумна, обмежена певними цивілізованими рамками конкуренція індивідів та їх груп лише стимулює більш повний прояв ініціативи та індивідуальних здібностей людей. Зрозуміло, що конкуренція у суспільстві повинна врівноважуватися солідарністю і що у сучасному нестабільному соціумі солідарність має переважати конкуренцію. Тому, створення і функціонування комерційних вищих навчальних закладів дає можливість отримати вищу освіту і тій частині молоді, яка в силу тих чи інших обставин не змогла вступити до державних вузів, але має бажання здобувати професійні знання вищого рівня. Хоча за навчання у вітчизняних вузах оплачують, як правило, батьки, а в західних – переважно самі студенти.

В умовах підприємницької діяльності західних університетів студенти дістають можливість заробити науково-дослідницькою та підприємницькою роботою певні кошти, котрі зрештою спрямовуються на оплату навчання. Отже, і у вітчизняному, і зарубіжному варіанті гуманізм даної ситуації полягає у значному розширенні доступу до вищої освіти.

Іншим важливим принципом є гнучкість. Вища освіта повинна пропонувати різноманітні форми навчання, щоб задовольнити освітні потреби на всіх етапах життєвого шляху людини. Вища освіта має ґрунтуватися на врахуванні особливостей конкретних студентів та учнів і їх соціально-культурного середовища, і забезпечувати умови для навчання: підготовка протягом неповного навчального дня, у зручний для студентів час, організація дистанційного навчання, учбових модулів, котрі базуються на системі залікових балів, віртуальних університетів тощо.

Міжнародне співтовариство в особі найвпливовіших міжнародних організацій – ООН, ЮНЕСКО та деяких інших – дійшло важливого висновку, що освіта в сучасному швидкоплинному світі має бути безперервною освітою, або освітою, яку індивіди неодноразово поновлюють протягом усього життя, оскільки безперевне поповнення знань є одним з найважливіших прав людини.

Гуманізація вищої освіти реалізується і через традиційний для педагогіки принцип зв'язку навчально-виховного процесу з життям. Однак в нових реаліях суть цього принципу полягає у вихованні у студентів системи життєвих орієнтирів, заснованої з одного боку на гуманістичних цінностях, а з іншого на адекватному сприйнятті змін в суспільстві. При такому підході кожна форма навчання має будуватися таким чином, щоб готувати людину до кращого життя разом з іншими, навчати студента мистецтву жити, створювати можливості самореалізації, виявляти активність для створення робочого місця для себе і для оточуючих, а не очікувати, доки йому нададуть робоче місце, яке, мовляв, належить йому по праву.

Принцип прогностичності вищої освіти проявляється в тому, що інтелектуальні ресурси вищої школи орієнтуються на прогнозування наслідків таких ситуацій, за яких

можуть бути обмежені істина та справедливість, і на запобігання таких ситуацій; крім того, вища школа повинна вивчати тенденції можливого майбутнього розвитку і сприяти вибору оптимального напрямку суспільного розвитку.

У період кризи цінностей актуальним стає принцип моральності. Гуманістична функція вищої освіти покликана актуалізувати і спрямовувати моральні норми на підтримання прав людини, прав дитини, на охорону навколишнього середовища; вища школа покликана стежити за тим, щоб загальні інтереси людей не приносилися в жертву егоїстичним інтересам окремих індивідів, котрі посідають верхні щаблі соціальної ієрархії.

В контексті реалізації принципу толерантності завданням вищої школи є культивування у людей вміння поважати і враховувати інтереси інших, що поступово втілюватиме культуру мирного співіснування або культуру досягнення і підтримання миру. Вища школа повинна проводити дослідження по виявленню чинників, що приводять до виникнення конфліктів та воєн, проявів насильства та ненависті.

Принцип солідарності у вищій освіті має проявлятися у посиленні солідарних зусиль вищих навчальних закладів між собою та з іншими інститутами суспільства.

Важливим тактичним принципом гуманізації вищої освіти є також різноманітність форм вищої освіти. Він забезпечує здобуття наукових ступенів, короткострокові курси, навчання протягом неповного дня, гнучкий розклад занять, модульні курси, дистанційне навчання з відповідною підтримкою тощо. Зокрема дистанційне навчання (ДН) дозволяє опановувати знання в зручній для студента час та віддаленому від викладача місці. Це навчання надає можливість отримати освіту широкому колу людей, які не мають можливості навчатися очно [1, с. 201]. Все це передбачає розширення доступу до освіти для різних прошарків населення з перспективою періодичного продовження освіти протягом всього життя.

Принцип формування творчого потенціалу спеціаліста з вищою освітою вимагає від викладачів творчість. Вищі навчальні заклади повинні забезпечувати таку освіту своїм студентам, яка виховує їх добре інформованими і глибоко мотивованими громадянами, котрі здатні до критичного мислення, аналізу суспільних проблем, пошуку засобів розв'язування цих проблем і до реалізації результатів цього пошуку у практичній діяльності. Для цього недостатньо завчити певні знання, необхідне розуміння сутності суспільних процесів, а також творче засвоєння і вироблення навичок практичної роботи. Для цього викладачі вищих навчальних закладів через творче ставлення до своєї праці повинні прищеплювати студентам не лише знання, а й вміння вчитися, брати на себе ініціативу, а й розкривати сутність творчого потенціалу майбутніх професій.

Принцип професійної компетентності викладачів вищої школи передбачає, що вони повинні невпинно підвищувати кваліфікацію, рівень власних наукових досліджень і викладання. А їхній досвід, який вони набувають поза межами вищого закладу, слід розглядати як відповідну кваліфікацію співробітників вищих навчальних закладів. Крім того, педагогічні вузи повинні стимулювати постійне внесення новаторських елементів в навчальні програми, використання різних методів, стилів та технологій навчання.

Принцип вчєбічності, об'єктивності оцінки якості вищої освіти. Відомо, що поліпшення якості освіти можливе лише за умови постійного удосконалення критеріїв її оцінки. Вона повинна бути багатогранною, охоплювати всі її функції та види діяльності: учбові та академічні програми, наукові дослідження, укомплектованість кадрами, глибину знань студентів, придатність приміщення, обладнання і т. ін. Велике значення

для підвищення якості освіти має і внутрішня самооцінка. Зацікавлені сторони повинні бути обов'язковими учасниками процесу інституціональної оцінки. Крім того, ця оцінка не може бути повною без врахування міжнародного виміру; обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів та студентів, міжнародні навчально-дослідницькі проекти поряд з врахуванням національних культурних цінностей і умов.

В зв'язку з цим актуальним напрямком своєї роботи Міністерство освіти і науки, молоді та спорту визначило для себе розробку нової системи суспільно-державного контролю та оцінки діяльності вищих навчальних закладів, а також критеріїв їх оцінювання для визначення рейтингів, які застосовуватимуться для публічного моніторингу [5, с. 125].

Принцип безперервності освіти передбачає можливість та необхідність для людей будь-якого віку поновлювати та поповнювати набуті раніше знання, розвивати нові виробничі та науково-експериментальні навички, підвищувати власний загальний рівень культури. Така стратегія освіти протягом всього життя передбачає певні специфічні риси. По-перше, це – гнучкість та варіативність системи освіти, наявність різноманітних і одночасно взаємопов'язаних напрямків навчання, котрі відповідають інтересам і можливостям різних груп населення з врахуванням їх віку, статі, соціального становища тощо. По-друге, ця система передбачає універсалізацію системи загальної та вищої освіти з суворою наступністю та доступністю всіх її етапів – від дошкільної освіти до завершення навчання у вищій школі. По-третє, необхідно створити розвинуту багаторівневу систему професійної підготовки, яка поєднувала б як фундаментальну підготовку в стаціонарних навчальних закладах, так і різноманітні за формою та цільовою спрямованістю курси для осіб, що працюють. По-четверте, передбачається задоволення непрофесійних потреб людей, оволодіння науково-популярними знаннями. Знайомство з найкращими досягненнями класичного та сучасного світового мистецтва й літератури, вивчення систем оздоровлення, прилучення до занять фізкультурою та спортом тощо. По-п'яте, розвиток освіти для так званого третього віку, що дає можливість людям похилого віку якомога довше зберігати своє фізичне здоров'я та інтелектуальні потенції.

Висновки. Під гуманізацією як стратегією реформування освіти слід розуміти принцип, за яким спрямовується широка підготовка спеціалістів не лише загальноосвітнього та загальнокультурного профілю, а й усіх профілів на високому щаблі сучасної культурної людини, яка володіє глибокою інформацією в історії, літературі, мистецтві. Частково це здійснюється за рахунок викладання цих дисциплін, частково – на засадах добровільних спецкурсів та факультативів, частково – завдяки роботі бібліотеки в масових заходах (конференціях, відзначенні ювілеїв, проведенні книжкових оглядів та виставок), частково – культурно-масовою роботою в вузівському клубі, у гуртожитках, на факультетах культури та усіх інших ініціативних формах.

В свою чергу комплексна реалізація означених вище тактичних принципів забезпечить ефективне виконання стратегічного принципу гуманізації як фактору реформування нашої вищої школи до рівня найвищих світових освітніх стандартів.

Література

1. Баран Л.М., Баран Р.Т., Власова О.П., Власова Т.І., Грабовська І.М., Купцова Т.А. Проблеми гуманізації освіти в контексті трансформації вищої школи України: монографія. – Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 232 с.

2. Волошин В.В. Основні шляхи гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах України / В. В. Волошин. Наук.-метод. зб.: Нові технології і навчання. Вип.: 24, 1998. С. 128-131.
3. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти. Шлях освіти. – 2001. - № 2 – С. 2 - 56; №3 – С. 2 - 8.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта в Україні. Нормативна база. – К. КНТ, 2006. – С. 40 - 93.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України: навч.-метод. посібник / І.О. Вакарчук (ред.). – К.: Вид-во НПУ ім. Н.П. Драгоманова, 2008. – 172 с.
6. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко (заг.ред.) – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.

УДК 37.035-057.87:373,31

Бекирова А.Р.

Крымский инженерно-педагогический университет, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры начального образования РВУЗ

ВОСПИТАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыты основные функции педагогов по воспитанию гражданской культуры младших школьников во внеурочное время, указаны наиболее приемлемые педагогические подходы к формированию их личностных качеств и названы важные факторы социализации детей.

Ключевые слова: гражданская культура, внеурочная деятельность, педагогические подходы, факторы социализации.

У статті розкриті основні функції педагога щодо виховання громадянської культури молодших школярів у позаурочний час, вказані найбільш прийнятні педагогічні підходи до формування їх особистісних якостей та названі важливі фактори соціалізації дітей.

Ключові слова: громадянська культура, позаурочна діяльність, педагогічні підходи, фактори соціалізації.

In this article the main pedagogical functions towards training the civil culture of young schoolchildren in extraordinarily classes are discovered; the most acceptable pedagogical reproaches to forming their individual qualities are shown and the important factors of socialization the children are denominated.

Key words: civil culture, extraordinarily activity, pedagogical reproaches, factors of socialization.

Актуальність дослідження. В последние годы, в связи с демократическими трансформациями в нашем государстве, широко обсуждается роль формирования гражданской культуры личности. На современном этапе развития «гражданская культура» характеризуется как явление, где органически переплетаются политические и правовые, нравственные и эстетические, а также иные ценности, создающие единую базу для осознания человеком гражданских прав и обязанностей индивида и общества, личности и государства. Актуальность построения системы демократического гражданского воспитания в школе обусловлена такими условиями жизни Украины как низкий уровень принятия демократического порядка общества и доверия к нему, малая эффективность отношений между государством и обществом, государством и человеком.

Построение подлинно демократического общества немыслимо без осознания ценностей гражданственности, толерантности и патриотизма. В этой связи, реалии жизни поставили перед школой важнейшую задачу – формирование у молодого